

PREEK, 10-04-2011 GEHOUDEN IN DE OOSTERKERK
C. van der Leest; telef. 541.66.76; e-mail: cvanderleest@hetnet.nl.

Johannes 19:8-16: **De voorbereiding van Christus' zelfopoffering als paaslam**

We zijn hier beland in een nieuwe episode van Jezus' proces: hij staat hier voor Pilatus. Alleen, waar draait het eigenlijk om?

Als je oppervlakkig leest zou je kunnen zeggen: het gaat hier om de haat van de joodse leiders. Je kunt dat ook veralgemeniseren: 'Het is dus terecht dat je wantrouwend staat tegenover kerkelijke leiders.'

Ook kun je zeggen: het gaat hier om het onrecht van Pontius Pilatus, en weer kun je veralgemeniseren: 'Zo zie je maar weer hoe autoriteiten zich vaak laten leiden door eigenbelang.'

Toch hebben we daarmee de kern niet te pakken. Die blijkt uit een veelbetekenende tijdsaanduiding die Johannes in het verhaal zet: 'Het was rond het middaguur, of beter: rond het zesde uur op de voorbereidingsdag van Pesach.' De Romeinse tijdsindeling wordt hier gevolgd; het was dus vrijdagmorgen omstreeks zes uur, pal voor Pesach. Donderdagavond had Jezus met zijn leerlingen het pesachmaal gegeten, inclusief het paaslam. En vrijdagavond begon de pesach-sabbat en dus pesachweek. En met Pesach stonden de joden stil bij het feit dat Israël uit Egypte van de farao was bevrijd. Onverdiend, want ze konden pas gaan nadat allemaal ze een lam geslacht hadden.

Door dit alles geeft deze tijdsaanduiding een ongekennde diepte aan de tekst. Het gaat hier dus over de voorbereiding van Christus' zelfopoffering als paaslam. Niet voor niets vermeld Johannes in het begin van z'n evangelie de uitspraak van Johannes de Doper over Jezus: 'Hij is het lam van God dat de zonden van de wereld wegdraagt.' En nu was het dan zo ver.

Door dit verdrietige verhaal over Jezus' proces worden wij dus dankbaar gestemd voor het feit dat Christus bereid was zich voor ons op te offeren. Dankbaar, want dat aangrijpende gebeuren geeft kleur aan ons leven. Want het is door zijn zelfopoffering dat de macht van het kwaad gebroken is. Satan en ook ons falen hebben niet het laatste woord. We kunnen gerust zijn over Gods liefde en over onze toekomst. De tekst wijst ons de route daarheen.

1 Hieraan werkte Pilatus onbedoeld mee door z'n verhoor van Christus

Het proces bij Pontius Pilatus bevat twee fasen. Je kunt zelfs verdedigen dat er in feite twee processen hebben plaatsgevonden. Het eerste proces mondt uit op het besluit van Pilatus: 'Ik laat hem geselen en dan laat ik hem vrij.' Na de geseling laat Pilatus de toegetakelde Jezus zien aan de verzamelde kerkleiders, met de verklaring: 'En nu laat ik hem vrij.'

De kerkleiders reageren verontwaardigd: 'Hij mag helemaal niet vrij komen. Hij moet aan het kruis!' Daarop reageert Pilatus: 'De beklagde heeft niks gedaan waarom hij een doodvonnis zou verdienen. Wat mij betreft is hij een vrij man. Willen jullie Jezus aan het kruis hebben, dan moeten jullie zelf maar een nieuw proces voeren en met nieuwe feiten komen, en dan het doodvonnis uitspreken.'

De leiders zeggen dan: 'Er is helemaal geen nieuw proces nodig. Want wij beschikken over meer belastend materiaal. Zo heeft Jezus zich uitgemaakt voor Gods Zoon. Hij heeft zich dus schuldig gemaakt aan godslastering. Daarom hebben wij al uitgesproken dat Hij de doodstraf verdient.'

En dan start Pilatus het tweede proces. Het begint ermee dat verteld wordt: Toen Pilatus dat hoorde werd hij erg bang. Hij ging het pretorium weer in (samen met Jezus natuurlijk) en begon toen een nieuw verhoor.

De vraag is nu: 'Waarom werd Pilatus bang? Wat was zijn probleem?' Soms wordt gedacht dat hier het bijgeloof van Pilatus geactiveerd werd: 'Tjonge, zouden we te doen hebben met een godenzoon?' Om daar duidelijkheid over te krijgen vraagt hij dan: 'Waar komt u vandaan?' Ofwel: 'Bent u goddelijk of menselijk.' In deze benadering zou Pilatus er bang voor zijn de woede van de godheid over zich op te roepen.

Ik denk dat er een andere reden was voor de bangheid van Pilatus. Hij begreep nu opeens hoe diep de zaak bij de joden zat. Zij waren immers monotheïsten, ze geloofden in één, ondeelbare God. Nu Jezus zich op één lijn stelde met God, was Hij in botsing gekomen met het hart van hun godsdienstige overtuiging. Hierdoor werd het Pilatus opeens duidelijk dat hij in feite geen enkele ruimte had om nog te manoeuvreren. Er kon zomaar een godsdienstig oproer losbarsten.

En zo begon het tweede proces, met eerst weer een nauwkeurig verhoor: 'Waar komt u vandaan?' Dat Jezus' herkomst in Galilea lag was hem intussen bekend, maar wat viel er nog verder over z'n herkomst te zeggen? Daarmee zou hij misschien ook antwoord krijgen op de vraag: 'Wat bent u eigenlijk voor iemand?'

Maar Jezus gaf geen antwoord, staat er dan. Dat was telkens gebeurd die bewuste nacht. Jezus antwoordde wel als er rechtstreeks gevraagd werd naar Hem als de Christus, de koning, maar voor de rest hield Hij de mond dicht tegenover het sanhedrin, tegenover Herodes en nu ook weer tegenover Pilatus.

Waarom dat refrein: 'Hij zweeg'? Allereerst omdat uitleg overbodig was. Dat had Jezus al verklaard tegenover Kajafas; het staat in hoofdstuk 18: "De hogepriester ondervroeg Jezus over zijn leerlingen en over zijn leer. Jezus zei: Ik heb in het openbaar tot de wereld gesproken. Ik heb steeds onderricht gegeven op plaatsen waar de Joden bij elkaar komen, in synagogen en in de tempel, en nooit heb ik iets in het geheim gezegd. Waarom ondervraagt u mij? Vraag het toch aan de mensen die mij gehoord hebben, zij weten wat ik gezegd heb."

Maar dat gold voor het joodse sanhedrin en natuurlijk niet voor de heiden Pilatus. Er was daarom nog een andere reden waarom Jezus er telkens het zwijgen toe deed: Hij wilde niet meewerken aan het onrecht dat gaande was. Altijd was Hij actief geweest om de waarheid aan het licht te brengen, althans voor zover dat dienstbaar was aan een positief doel. Maar hier werd de waarheid misbruikt om uiting te geven aan haat, om zijn ondergang te realiseren. En daar wilde Jezus niet aan meewerken en daarom sprak Hij niet. Op deze manier toonde Hij z'n overwicht. Hij mocht dan een gevangene zijn, in feite was hij de meerdere: Hij bepaalde wanneer Hij sprak en hoe Hij sprak.

In reactie op dit stilzwijgen van Jezus wordt Pilatus kwaad: 'Waarom zegt u niets tegen mij?' vraagt Pilatus. Per slot van rekening is hij Romein en nog de stadhouder ook. En wie is Jezus? Alleen maar een jood die bovendien gevangen. Uit deze woorden spreekt een zekere minachting.

Pilatus vervolgt: 'Weet u dan niet dat ik de macht heb om u vrij te laten of u te kruisigen?' Met andere woorden: 'Besef goed dat spreken in uw voordeel kan zijn. Ik beschik immers over uw vrijheid, over uw leven en dood.'

Maar dan zet Jezus Pilatus op z'n plaats: 'De enige macht die u over mij hebt, is u van boven gegeven.' Deze uitspraak kun je op twee manier duiden. Allereerst religieus. Dan zegt Jezus hetzelfde als Paulus zegt in Rom.13, namelijk dat de overheid van God komt. In feite spoort Jezus Pilatus dan ook aan: 'Wees maar bescheiden, want alle macht die u hebt komt uiteindelijk bij God vandaan.'

Je kunt Jezus' woord ook politiek duiden. Dan verklaart Jezus: 'Macht? Maar menselijk gezien hebt u macht over mij doordat het sanhedrin mij aan u heeft overgedragen.' Maar ook dan geldt natuurlijk dat achter dat menselijk handelen God handelt.

Verhelderend is hierbij aan te halen wat al tijdens het eerste proces was gebeurd. Het staat in Johannes 18: Pilatus zei tegen de Joodse leiders: 'Neem hem dan mee, en veroordeel hem volgens uw eigen wet.' Maar de Joden wierpen tegen: 'Wij hebben het recht niet om iemand ter dood te brengen.' Allemaal een menselijk steekspel, maar de tekst vervolgt: 'Zo ging de uitspraak van Jezus in vervulling waarin hij aanduidde welke dood hij sterven zou.' Met andere woorden: Pilatus was nodig om Jezus gekruisigd te krijgen. Zo alleen immers kon Hij plaatsvervangend de vloek dragen die op ons rustte.

Kortom, Jezus stelde zich kritisch op tegenover Pilatus: 'U schernt ermee dat u macht hebt over mij? Die macht geldt inderdaad sinds ik aan u ben overgeleverd. Maar de hoofdpersoon hier is God. Hij heeft u ingeschakeld. Dus moet u zich maar niks verbeelden.'

Jezus voegde eraan toe: 'Daarom draagt degene die mij aan u uitgeleverd heeft de meeste schuld.' Alle deelnemers staan dus schuldig. Pilatus en het sanhedrin. Want menselijk gezien is Christus één en al onschuldig. Ze hadden Hem dan ook vrij moeten laten. Maar dat deden ze niet. Intussen was de schuld van Kajafas en van het sanhedrin het grootste. Pilatus werd min of meer door hen gedwongen onrecht toe te passen, al kon hij zich daar natuurlijk nooit achter verschuilen.

Onvoorstelbaar deze reactie van Jezus. Hij stond daar, geradbraakt door de lange nacht en de vreselijke geseling. En toch was Hij intens betrokken bij wat er gaande was. Dat zouden wij niet kunnen opbrengen. Als wij door pijn geteisterd worden en met moeite te maken hebben, worden we gauw egocentrisch. Dan zijn we doof voor wat er rond ons speelt en uitermate prikkelbaar. Maar Jezus kan de realiteit nog altijd heel genuanceerd zien; ook blijft hij 100% rechtvaardig tegenover z'n vijanden en tegenover die oneerlijke heiden Pilatus.

'Vanaf dat moment wilde Pilatus hem vrijlaten', staat er dan. Heel opmerkelijk. Pilatus liet zich dus niet leiden door z'n ergernis over die terechtwijzing. Blijkbaar was hij getroffen door Jezus' houding en woorden. Mogelijk ook begon z'n geweten te spreken. Maar dat was niet voldoende. Want hij bleef zwak; ook bleef hij z'n eigenbelang voorop zetten en gaf hij ruimte aan de haat van de leiders, met als resultaat: hij trad niet echt op als rechter.

Deze gang van zaken kan bij ons afkeer oproepen: 'Treurig hoe hij zich heeft gedragen' Dat is waar, want hoe dan ook: Pilatus blijft verantwoordelijk voor wat hij daar doet. Maar beslissend is dat we gestimuleerd worden er dankbaar voor te zijn dat Christus bereid was zich voor ons op te offeren. Dat verdienen we niet. En toch wilde Christus voor ons het lam zijn. En daarbij werd Pilatus ingeschakeld. Maar niet hij is de hoofdpersoon van deze nare geschiedenis; dat is Christus. Want we ontmoeten hier het diepste verlangen van Christus: Hij wil ons vergeving kunnen schenken en recht op het eeuwige leven. Hij wil het bereiken dat wij het goed hebben. Daarom liet Hij dit allemaal bij Pilatus gebeuren.

Om die reden hebben wij het over goede vrijdag. Het is waar, die dag vond er vreselijk onrecht plaats en gebeurde er een afschuwelijke terechtstelling aan het kruis. Verbijsterend allemaal. Maar dominant is dat we in dit alles Gods liefde voor ons ontmoeten.

Laten we nu uit het Liedboek zingen: Lied 177:1-4.

2 Hieraan werkte Pilatus onbedoeld mee door z'n veroordeling van Christus

In feite zei Pilatus tegen z'n toehoorders: 'Jezus is ongevaarlijk en daarom laat ik Hem vrij.' Maar de joodse leiders reageerden: 'Als u die man vrijlaat bent u geen vriend van de keizer, want iedereen die zichzelf tot koning uitroept pleegt verzet tegen de keizer.'

Pilatus tilde niet zo zwaar aan deze beschuldiging. Hij maakte kennelijk onderscheid: je had een godsdienstige koning ofwel Messias: dat was iemand die er bepaalde ideeën op nahield en leerlingen had; zo iemand was Jezus van Nazareth. En je had een politieke Messias: die was gevaarlijk, want deed aan rebellie en hield er soldaten op na. Maar dat was hier niet aan de orde.

Hiertegenover zeiden de joodse leiders dus: 'Iedereen die zich bij ons voor Messias uitgeeft is per definitieve een rebel.' Dat spoorde absoluut niet met de manier waarop Jezus zich had opgesteld. Hij had juist gezegd: 'Geef de keizer wat de keizer toekomt.' Dat wisten ze, maar ze hadden er nu eenmaal belang bij Hem nu als een opstandeling neer te zetten.

En toen zwichtte Pilatus. Hij wilde per se in de gunst blijven bij de keizer. Het was nu eenmaal de keizer die hem benoemd had en aan wie hij verantwoording moest afleggen. Als je je als bestuurder schuldig maakte aan wanbestuur, kostte je dat je carrière en mogelijk zelfs je leven. Natuurlijk had hij z'n gelijk kunnen bewijzen, want zowel Herodes als hij stonden op één lijn in hun beoordeling van de zaak. Maar ja, de keizer was een overgevoelig man. En tot nu toe was de staat van dienst van Pilatus in Judea bepaald niet denderend. Hij had heel wat bloed vergoten en heel wat onrust veroorzaakt.

Om dit alles ging hij opzij voor de argumentatie van de leiders. Zijn carrière en z'n leven waren hem kostbaarder dan het leven van een onschuldige.

En toen vond de afsluiting van het proces plaats. Johannes komt met precieze aanduidingen: 'Pilatus liet Jezus naar buiten brengen en nam plaats op de rechterstoel op het zogeheten Mozaïekterras, in het Hebreeuws Gabbata (wat hoogte betekent). Het was rond het zesde uur op de voorbereidingsdag van Pesach.' Pilatus ging dus naar het plein voor de burcht en hield dit deel van het proces niet binnen. Dat was weliswaar de Romeinse gewoonte, maar eerder was al gemeld dat de joodse leiders niet naar binnen gingen 'om zich niet te verontreinigen voor het pesachmaal.' Een bittere mededeling. Zij wilden beslist buiten blijven om zo deel te kunnen nemen aan het pesachfeest, maar het paaslam werd door hen afgewezen. Erg. Dat geeft wel aan dat we maar niet moeten opzien tegen kerkmensen of kerkelijke leiders. Het kan zo maar gebeuren dat zij zich, met al hun godsdienstigheid, afzetten tegen de Heer van de kerk.

Het proces ging verder. Pilatus zei tegen de Joden: 'Hier is hij, uw koning.' Meteen schreeuwden ze: 'Weg met hem, weg met hem, aan het kruis met hem!' Deze passage moeten we niet uitleggen als een venijnig spel van Pilatus die z'n wrok tegen Jezus en de joden in spot omzette. Nee, dit is een tweegesprek waarin hij duidelijkheid schept over de aanklacht en het vonnis.

'Uw aanklacht is dat Hij zich heeft uitgemaakt voor uw koning?' Eerder had Pilatus het eerste proces afgerond met de uitspraak: 'Hier is hij, de mens.' Hij heeft z'n straf gehad, ik laat hem vrij. Nu zei hij tegen z'n toehoorders: 'Hier is hij, uw koning. Dat is dus uw beschuldiging: Hij betitelt zich als uw koning?' De leiders van het sanhedrin bevestigden dit: 'Ja, inderdaad, en ze kwamen meteen met de eis: 'Aan het kruis met hem', en dit werd schreeuwend bijgevallen door de samengestroomde mensen.

Toen kwam Pilatus met een bevestiging van hun eis: 'Begrijp ik het goed: Hij die terechtstaat als jullie koning moet gekruisigd worden? 'Inderdaad', zeiden ze, we erkennen alleen Caesar; deze Jezus, die zich als koning uitgeeft, moet terechtgesteld.'

Dit werd gezegd door de opperpriesters, staat er. Die waren voornamelijk van de richting van de sadduceeën en die hadden als politiek dat ze aan de kant van de Romeinen stonden. In hun mond was het dus geen huichelarij om te zeggen: 'Wij hebben geen andere koning dan de keizer!' De andere aanwezigen hielden zich toen waarschijnlijk stil. Zij hadden even hiervoor voor Barabbas gekozen en die had zich tegen de keizer afgezet. Maar ze stemden wel in met het vonnis: 'Aan het kruis.'

En dan vertelt Johannes: 'Toen droeg Pilatus hem aan hen over om hem te laten kruisigen.' Daarmee zijn we op het dieptepunt aanbeland. Zo ver ging hun afkeer van God en van Jezus. Maar daarover moeten we maar geen ach en wee roepen. Allereerst waren er verzachtende omstandigheden. Wel had Jezus iets van zijn glorie laten zien door de wonderen die Hij gedaan had. Maar zijn glorie was grotendeels verborgen geweest en daarom waren ze tot op zekere hoogte onwetend.

Maar waar gaat het hier vooral om? Dat we te doen hebben met de voorbereiding van Christus' zelfopoffering als het paaslam. Het zou erg zijn als wel ontroerd zouden raken over het leed dat Jezus werd aangedaan maar als we daarna over zouden gaan tot de orde van de dag. Johannes' bedoeling is ons er dankbaar voor te maken dat Christus bereid was zich voor ons op te offeren. Natuurlijk, dat is een vreselijk verhaal. Maar het belangrijkste is dat we ons verwonderen: dat Hij er zoveel voor over had om ons Gods blijvende gunst te bezorgen.